

II

BIRCK SOM VIDENSKABELIG FORFATTER OG LÆRER

Af F. ZEUTHEN

Bircks Værdilære er sikkert den Bog, der i højest Grad har præget de sidste 30 Aargange af statsvidenskabelige Studenter. Værdilæren er Teori; den behandler det mest fundamentale i Økonomien. I Bircks Haand blev det dog ikke tør Abstraktion, fordi han samtidig med at trække Hovedlinierne op med faste Træk gav en Masse praktiske Iagttagelser og Livsvisdom. Ved Figurer, Taleksempler, praktiske Tilfælde og ikke mindst Eksempler paa Virkningerne af Skatter i forskellige Markedssituationer blev det banket ind i polit'erne, hvad det betyder, at Efterspørgsel og Udbud er Funktioner af Pris og Mængde. Det store Flertal af hans Elever blev sikkert i Stand til paa egen Haand at operere med disse Begreber.

Man havde Indtryk af noget lyst og festligt, naar der blandt Fagfæller taltes om »Værdilæren« eller »Bircks Værdilære«. Dette stemmer iøvrigt daarligt med Lærens Indhold, men maa tilskrives Bogens og Lærerens Liv og Vid. Baade første Udgave, Doktor-disputatsen fra 1902 med Titlen »Værditoteri. En Analyse af Begrebet »Efterspørgsel og Tilbud« og den endelige Udgave: »Læren om Grænseværdien. Et Forsøg paa en fuldstændig Prislære«, 1918, indledes ganske vist med nogle Sætninger, der ligestiller den pessimistiske Anskuelse, at Tilfredsstillelsen naas ved at fjerne Attraens Smerte, og den optimistiske, at den naas ved positiv Nydelse. Men straks efter og i Resten af Bogen fastholder Birck det pessimistiske Syn, hvorefter Tingens Nytte for os svarer til vor Attraa efter denne, der igen svarer til Afsavnets Smerte.

Hele denne Begyndelse om Efterspørgslens psykologiske Grundlag og de tilsvarende Undersøgelser om Arbejdets Smerte vil mange nu betragte som højst tvivlsomme filosofiske Spekulationer, som ikke hører hjemme i en videnskabelig Pristeori. Det er dog den Slags foreløbige Gætninger, der stadig har Interesse, naar de foretages af en Forfatter med dyb menneskelig Forstaaelse, og naar Læseren holder dem tilstrækkelig adskilt fra vort problematiske Fags noget mindre usikre Bestanddele.

I Analysen af Efterspørgslen giver Birck ikke mindst en god og rammende Fremstilling af Indkomstfordelingens Virkning paa Efterspørgslen og interessante Forklaringer af Forbrugsforholdenes Indflydelse paa Efterspørgselskurvens Forløb for forskellige

Varer. Saadanne Forklaringer lykkes det næppe i den første Række Aar at erstatte med statistiske Undersøgelser; kommer man ind paa saadanne, vil teoretiske Overvejelser som Bircks dog længe være bestemmende ikke alene for Planlægningen af det statistiske Arbejde, men maa ligefrem benyttes som Maalestok for de foreløbige meget ufuldkomne empiriske Metoders Brugbarhed.

Noget af det bedste i Værdilæren er Afsnittene om »Indbyrdes afhængige Efterspørgselsrækker« og »Forbundne Priser«, der ved konkrete Eksempler behandler nogle af Forbindelseslinierne i den store Sammenhæng mellem alle Priser. Med Hensyn til selve denne store Vekselvirkning, som foruden Varepriserne bl. a. omfatter Priserne paa de produktive Ydelser og dermed den funktionelle Fordeling, blev Birck nærmest staaende ved »Wiesers Lov«. Men selv dette var den Gang, da 2. Udgave af Værdilæren udkom, et væsentligt Fremskridt sammenlignet med de Forfattere, som da dyrkedes her i Landet. Ligesom Marshall byggede Birck Bro mellem »de ensidigt subjektive Nytteteoretikere og Omkostningsteoretikere«, men han viste dog, navnlig i første Udgave, der jo ikke laa saa fjernt fra den store Værdidiskussion, overvejende Sympati for den førstnævnte, nyeste Retning.

Trods alle Sidespring og personlige Tilbygninger kunde Bircks Anskuelser om det økonomiske Liv i Længden umuligt rummes indenfor Værdilæren. Allerede i Disputatsen fra 1902 var han inde paa Realkapital ctr. Privatkapital samt Virkningerne af Kapitalisering og i Forbindelse hermed de Misbrug i det kapitalistiske Samfund, som han i den følgende Tid fik saa rig Anledning til at studere paa første Haand.

Disse praktiske og teoretiske Studier paa andre Omraader fik et samlet Udtryk i Bircks Hovedværk »Den økonomiske Virksomhed«, som kom i Hefter i Aarene 1927—29 og fyldte i alt henimod 1100 Sider. Der gives her en forklarende Beskrivelse af hele den levende og fungerende Samfundsøkonomi. Foruden direkte praktiske Iagttagelser bygger Bogen paa Bircks meget store, alsidige, lidet systematiske Læsning, som bidrog til hans Rigdom paa Synspunkter og Kendskab til de forskellige Forhold, men ingenlunde overlæssede ham selv eller hans Bøger med minutiøse Citater og Referater. En Bog, der interesserede ham, læste han gerne straks paa en Nat, — men kunde saa godt senere læse den igen paa en anden Maade og tygge paa det samme i Uger eller Maaneder. Birck søgte navnlig nyt Stof indenfor Teknik og Sociologi (Orga-

nisation og Magtforhold). Medens han, som han siger i Indledningen til »Virksomheden«, ikke var »bange for de Excursioner, jeg har tilladt mig ind i Sociologiens Rige, er det i Angst og kun i dyb Følelse af Nødvendighed, at jeg, der kun er sproglig-historisk uddannet, har vovet mig ind paa Teknologiens Omraader, hvor min Søgen efter Erkendelse krævede et Arbejde, langt ud over mine Evner og alligevel for lidt for mit Formaal«. Der er sikkert ogsaa her ligesom i hans Fremstilling af Historie løbet adskillige Enkeltheder med, som kan forarge den pedantiske Fagmand — og samtidig besværer Studenten med mindre frugtbart Hukommelsesstof. Alligevel giver saadanne Opramsninger i højere Grad end en forsigtig Generalisering et realistisk Indtryk af, hvad det drejer sig om, og hvad der kan have mest Interesse for Økonomien paa Omraader, Flertallet af Læserne staar ukendte overfor.

Ved Behandlingen af de tekniske Love naaede Birck et langt Stykke videre end den ret gammeldags Fremstilling af det konstante, det aftagende og det voksende Udbyttes Lov, man endnu finder i Værdilærens 2. Udgave. Han bragte her de mange væsentlige Synspunkter frem, men overholdt ikke altid ved Behandlingen af disse og beslægtede Problemer de afgørende Sondringer mellem Kombinationsproblemet og Kapacitetsproblemet og mellem uforandret teknisk Viden og nye Forudsætninger. Paa tilsvarende Maade førte Bircks stærkt realistiske Fremhæven af Diskontinuitetens Betydning ham til med Urette at kritisere ogsaa den indre logiske Holdbarhed af Teorier, som forudsætter fuld Delelighed, i Stedet for at benægte eller begrænse deres Betydning i det virkelige Liv. Han slog direkte ned paa de Fejl, han fandt væsentlige — enten i selve Teorierne eller de Slutninger, som almindeligt blev draget af disse — og bekymrede sig mindre om bag efter selv at genoprette Harmoni og Konsekvens. Ogsaa i Værdilæren benyttede Birck i stor Udstrækning diskontinuerte Taleksempler og fremhævede, at man i det virkelige Liv maa regne med Delingsenheder eller endnu større Om sætningsenheder og ikke med uendelig smaa Størrelser.

De nævnte Inkonsekvenser har været et æggende Krydderi til omfattende mundtlige og skriftlige Diskussioner, jfr. saaledes Gloerfelt-Tarps og Ohlins udførlige Anmeldelser her i Tidsskriftet¹⁾. Resultatet af Diskussionerne om Grænseproduktivet, In-

¹⁾ 1928 Side 55—80 og 1930 Side 62—72, se specielt m. H. t. de i dette og forrige Stykke nævnte Spørgsmaal Tarps Bemærkninger 1928 Side 63.

creasing return, Böhm-Bawerk og Jordrenteteori har vel for adskillige Deltagere været, at man af Birck lærte Betydningen af afgørende Realiteter og Synsmaader, som ikke havde fundet Plads i de mest moderne-ortodokse Doktriner, men at man samtidig maatte tage Afstand fra iøjnefaldende Enkeltheder i hans Fremstilling. Man lærte altsaa paa dobbelt Maade af Birck! Ved ikke at give smukt afslebne Resultater, som erklæredes i Overensstemmelse med almindelig benyttede Forudsætninger og de mest anerkendte Forfattere, og om hvis større eller mindre Rigtighed Læseren selv maatte skønne, men ved at slaa Døren op paa vid Gab til sin Tankes levende og mangfoldige — men samtidig disharmoniske og uordentlige Værksted tvang han sine Læsere og Elever til selv at tænke, og han forsynede dem gerne med Modargumenter.

Bircks Interesse for Teknik beroede bl. a. paa et Ønske om at trænge igennem »Pengesløret«, der skjuler Økonomiens dybeste Væsen. Han forsøgte med Energienheder, Energidoser, som den afgørende Maalestok; men en Sammenligning efter fysisk Maal, Hestekraft, uanset Form og Lokalisering giver næppe en økonomisk relevant Maalestok. Af langt større Interesse var hans Analyse af den stadig løbende »simultan-successive« Cirkulation af Stof og Kraftindsud i Samfundsproduktionen — illustreret ved hans berømte Eksempel med Pølsemaskinen, hvor der puttes Katte ind i den ene Ende og kommer Pølser ud af den anden. Praktiske Konsekvenser af denne Betragtning drog Birck ved sin delvise Tilslutning til den socialistiske Overproduktionsteori: ved Fremhæven af, hvorledes en Standsning i Afgangen af færdige Varer kan medføre forøgede Standsninger for Produktionskædens tidligere Led.

Paa Grund af den økonomiske Organisations Ufuldkommenhed er det sikkert en vigtig realistisk Tilføjelse at lægge Vægt paa selve den vertikale Leddeling af Produktionen mellem adskilte Produktionsprocesser og navnlig adskilte Virksomheder, »Bedriftcellerne«. Alligevel vil vist de fleste være betænkelige, naar Birck ved Undersøgelsen af Kapitalens Produktivitet sætter Antallet af Trin i Stedet for Varigheden af den samlede Produktion. Med Hensyn til Spørgsmaalene om Produktionsomvej og tiltagende eller aftagende Udbytte ved Udvidelse af den samlede Kapital kan anføres lignende Betragtninger som om de allerede nævnte Problemer. I god Overensstemmelse med Böhm-Bawerk og Wicksell fremhævede Birck iøvrigt Betydningen af, at den valgte Teknik

svarede til Forholdet mellem eksisterende Kapital og Mængde af Arbejdskraft; man maa ikke anvende for høj Teknik.

Som Birck selve fremhævede i Indledningen til »Den økonomiske Virksomhed«, var Hovedtanken »den skarpe Skelnen mellem Realkapitalen, de konkrete Goder, og Privatkapitalen, Adgangen til arbejdsfri Indtægt — Kapital som produktiv Faktor og Kapital som Indtægtskilde for Ejeren — samt de Slutninger, denne Skelnen tillader mig at naa«. Undersøgelsen af Privatkapitalen gav Anledning til at komme ind paa Overkapitalisering og dennes Virkning paa den forgældede Ejers Handlemaade, det funktionsløse Eje, »absentee ownership«, Aktieselskabet, Bestyrelsesfællesskab, Truster, Spekulation, Magtbegrebet, Tilegnelse af andres Fortjeneste: detacheret Profit, og Penge. Disse Afsnit bringer noget væsentligt nyt ud over den sædvanlige nationaløkonomiske Lærebogslitteratur. De bygger foruden paa historisk og sociologisk Læsning og egne Iagttagelser i Indland og Udland. Stilen og Tonen viser adskillige Steder, at der ligger personlige Oplevelser bag ved, jfr. senere.

Det vigtige Slutningsafsnit om de økonomiske Perioder bygger baade paa Forhold, der vedrører Realkapitalen og Privatkapitalen; det er en Fortsættelse af Bircks gamle Konkurrenceafhandlinger fra 1903¹⁾ og hans Beskæftigelse med konkrete Konjunkturspørgsmaal i de mellemliggende Aar. Birck er her alt andet end ensidig, idet han samtidig tager en Række af forskellige Synspunkter i Betragtning. Han mente paa dette Omraade, at han tidlig havde fundet, hvad der var det væsentlige, og at moderne, specielt amerikansk, Konjunkturforskning ikke havde bragt noget afgørende nyt. Som Middel mod Depressionen holdt Birck paa, at en øget Kapacitetsudnyttelse skulde og kunde tilvejebringes uden stor Prisstigning, men at der maatte et konkret offentligt Initiativ til gennem offentlige Arbejder eller Støtte til de mest produktive private, idet en moderat Kreditlempelse alene enten ikke vilde møde Efterspørgsel eller kun Efterspørgsel fra den uproduktive Spekulation.

¹⁾ »Bidrag til en Teori om de økonomiske Perioder« og »1869—1902. Et Rids over den sidste Menneskealders økonomiske Svingninger«, jfr. bl. a. ogsaa »Kreditøkonomiens Omsætningsmidler«, 1900, »En Finanstale«, 1908, »Verdenskrisen og Danmark«, 1922, samt det Promemorie af Professor Birck, der, som det er oplyst, danner Indledningen til det siddende Arbejdsløshedsraads første Betænkning. I »Dagens Nyheder« for 15. Januar og 2. Februar findes udførlige Udtalelser om den allersidste Situation.

For en halv Snes Aar siden talte Birck ofte om Fordelingslæren som »min 3. Del«, som det dog ikke var hans Hensigt selv at skrive. I hans 2. Del, d. v. s. »Den økonomiske Virksomhed«, kommer han mange Gange ind paa Spørgsmaalet om Fordelingen og mener, at der stadig er meget Arbejde tilbage paa dette Omraade. Bircks Kritik overfor andres Teorier — navnlig naar de havde en Bismag af Forsvar for det bestaaende — vil faa hans Elever til at stille store Krav til en Forklaring af Fordelingen.

Ogsaa her i sit Hovedværk fandt Birck Lejlighed til ved Siden af den upartiske Fremstilling af Spørgsmaalene at udtale sine personlige Anskuelse om mange Ting. Over for hele Samfundsforfatningen var Birck først og fremmest Skeptiker, paa en Gang kritisk indstillet over for Demokrati og privatkapitalistisk Magt, hvad der bidrager til at forklare hans Stilling til de politiske Partier. Han forsvarede Almenhedens Rettigheder over for Juristernes individualistiske Tilbøjelighed. Udformning af positive Reformforslag med Hensyn til Samfundsordningen som Helhed vilde Birck absolut holde sig fra. For ham var klog Konservatisme: i Tide at gøre de nødvendige Indrømmelser. Samtidig med at han var utilfreds med det bestaaende, nærrede han Frygt for en Løsslippen af revolutionære Kræfter. En væsentlig Del af, hvad Birck mente om Muligheden for Forbedring af Samfundsforholdene, kan vist udtrykkes i følgende Citater:

»Den moderne Stat har nok stærke Udviklingsmuligheder og Evner, men bliver s v a g, fordi dens Overklasse er illoyal og fjendsk mod Staten, og dens Underklasse urolig, utilfreds og uden Forstaaelse af Statsidéen, og fordi Kapitalmagten er blevet baade stærk og udenstatlig, i Hænderne som den er paa en Gruppe internationale Finansmænd, som gennem Ihændeleverpapirets Omflyttelighed og Magt over Kredit kan hæmme eller fremme Produktionen og i al Fald give Indtryk af, at de kan flytte Kapitalen fra Land til Land (Kapitalflugt)«.¹⁾

»Marx nærer Overtro til Institutionerne og den historiske Nødvendighed og forstaar ikke, at siden Samfundet maa arbejde, er der kun tre Veje, der sikrer dette, Slavestatus Hundepisk, det kapitalistiske Samfunds Sultesvøbe eller et højere moralsk Samfunds kategoriske Imperativ, Pligtens og Lydighedens Stemme i det enkelte Individ. Kommunismen kræver mere end noget Samfund, der har eksisteret, at den enkelte er gennemtrængt af »the spirit of service«, af Følelsen af ikke at være til for sin egen Skyld, men for Samfundets, at være Middel, men ikke Maal; men denne Følelse, der i sin Praktik er identisk med den kristne Livsopfattelse, er paa samme Tid en Fornægtelse af en marxistisk filosofiske Materialisme og af Kapitalismens økonomiske Moral saavel som af den snævre klassebetonede Laugs-

¹⁾ »Den økonomiske Virksomhed«, II, Side 444.

aand, der mere end socialistisk Aand karakteriserer Fagforeningerne. Vi kan forbedre Institutioner, og vi kan ofte paavise Udviklingslinier, men til syvende og sidst er Menneskeandaen selv den største Drivkraft, og denne Aand har to Veje, Erkendelsens og Samfølelsens; et Samfund af Taaber, eller ledet af Taaber, og et Samfund af Egoister, eller ledet af Egoister, kan aldrig blive harmonisk; kun et Samfund, der hviler paa en social eller om man vil en socialistisk Moral, kan trives sammen med socialistiske Institutioner; man kan ikke forstandsmæssigt være Socialist uden at have den socialistiske Moral, og denne Morals Udtryk er »*the spirit of service*« som dominerende Faktor i hver Mands Sind¹⁾.

»Denne organisatoriske Aandsretning maa hvile — tilføjer jeg — paa Offervillighed og Pligtfølelse hos Individet. Socialismen er paa samme Tid en Moral og en organisatorisk Teknik, og mange Demokraters Mangel paa Forstaaelse af, at ydmyg Offervillighed og teknisk og økonomisk Viden og Forstaaelse er nødvendige som Grundstene i en ny Samfundsbygning, er skæbnesvanger: Godhed og Dygtighed! Kun i dette Tegn kan vi give Mennesket økonomisk Frihed. Det økonomiske Demokrati maa selv have Offervilligheden og maa være aristokratisk i sin Lederudvælgelse; intet Samfund er muligt uden et Aristokrati; det økonomiske Demokrati heller ikke; men dettes Aristokrati maa være »*of service*«, ikke »*an aristocracy of privilege*«²⁾.

Det kan synes, som om Birck i »Den økonomiske Virksomhed« lod andre Metoder træde i Stedet for den, som han i 2. Udgave af Værdilæren havde erklæret for den eneste, som kan kaste fuld Klarhed over det økonomiske Sammenhæng. Han udtalte selv herom i Fortalen til »Virksomheden«: »Nærværende Arbejde vil vise, at jeg i alt Fald nu forstaaer, at Kendskab til Samfundslegemet er ligesaa vigtig som Kendskab til Prisdannelsens Love; men jeg vil hævde Nødvendigheden af i første Række at forstaa og kunne operere med Prislovene, uden hvilket Kendskab til det økonomiske Samfundslegemes Funktioner er omsonst. Prislæren forholder sig til denne Bogs Genstand — Samfundslegemet — som Psykologien til Fysiologien; vi maa kende begge Sider af Tilværelsen og Vexelvirkningen dem imellem.«

Foruden de nævnte to Hovedværker (og de mindre Arbejder, som er nævnt i Forbindelse hermed) falder Bircks videnskabelige Produktion væsentlig indenfor Finansvidenskaben. Bogen om Ejendomsskatter og Ejendomspriser (1912) er sikkert den mest interessante paa dette Omraade. Birck havde et nøje Kendskab til københavnske Ejendomsforhold; og desuden giver Undersøgelsen om Virkningen af de forskellige Skatteformer god Anledning til at anvende Teorien. Det understreges, hvor-

¹⁾ Den økonomiske Virksomhed, II, Side 196—97.

²⁾ Do., Side 197.

ledes en Række Formuer ikke er opstaaet ved Opsparing, men ved Kapitalisering af Jordrente, og hvorledes Prioritetssystemet løsriver denne Formue fra det konkrete Formueobjekt.

En anden af Bircks finansvidenskabelige Bøger: »Europas Svøbe. Staternes Gæld. Beskrevet, forklaret og historisk belyst«, 1925, er ganske overvejende et Spørgsmaal om Privatkapital. Denne Bog, der baade rummer flittig Videnskab og stor Lidenskab, var et Indlæg i det stadig aktuelle Krigsgældsspørgsmaal. Krigsinflationen sammenlignes her med tidligere Møntforringelser. Det skjulte Forbrug af Realkapital med samtidig Skabelse af ny Rentekilder (Privatkapital) fordømmes. Birck anbefaler Tilbagebetaling ved Hjælp af en Formueskat een Gang for alle.

Et morsomt lille finansvidenskabeligt Arbejde er den lille Rigsdagstryksag fra 1907, hvori der i sammentrængt Form gives en systematisk Behandling af Arveafgiftens Principper og Former og deres sandsynlige Virkninger.

Birck skrev desuden en Række finanshistoriske Værker: »Rigets Jordegods og Regalerne. Bidrag til vort Fædrelands Finanshistorie«, 1918, — »Told og Accise«, 1920, — »Rigets offentlige Formaal og Indtægter, i Middelalderen og under Adelsvælden« 1922, alle trykt som Manuskript som Grundlag for Universitetsgennemgangen af Finanshistorien. Birck nedlagde paa disse Omraader et uhyre stort Arbejde, men var selv kun lidet tilfreds med Resultatet.

Der er ogsaa noget uensartet og brudstykkeagtigt over Fremstillingerne, som gør dem lidet egnede som Lærebøger. Derimod har de stor Værdi som Materialesamlinger og ved de Synspunkter og Vurderinger, Birck har anlagt paa Fortidens, f. Eks. Merkantilismens, Finanspolitik.

I »Sukkerets Historie. En handels- og finanspolitisk Studie«, 1909, tog Birck en enkelt særlig fremtrædende Vare og benyttede den til at give en nøjere Beskrivelse af det økonomiske Sammenspil ved at tage dette paa den anden Led og i Sammenhæng behandle en enkelt Vares Historie, Produktionsteknik, geografiske Produktionsomraade, Omsætning, Forbrug og Beskatning. Ikke mindst Forbindelsen mellem Beskatning og Teknik og mellem Toldpolitik og Handel var i dette Tilfælde af Betydning. Senere har Birck i Bogen »Vigtige Varer«, 1915, anvendt samme Metode overfor en hel Række forskellige Varer. Man kan vist sige, at han har været en af Pionererne for denne Art Specialstudier, som efterhaanden har fundet større Anvendelse. For Bircks eget

Arbejde ved Prisreguleringen ligesom for Udarbejdelsen af »Den økonomiske Virksomhed« har disse Studier sikkert været en stor Hjælp.

Ikke mindst i sine sidste Aar var Birck meget optaget af Trafikpolitik og »Public Utilities«. I 1931 udgav han en Trafikøkonomi (som Manuskript). Ligesom i de lige nævnte Bøger var Indholdet en nøje Kombination af Historie, Teknik, Økonomi og Lovgivning. De fundamentale Principper for Taksterne og Driften iøvrigt, som han i Værdilæren havde behandlet i et Stykke om »den ideale Pris«, kom han mærkelig nok forholdsvis lidt ind paa i denne Bog. Desuden fulgte og støttede Birck i disse Aar forskellige Specialister i deres Undersøgelser over trafik- og takstpolitiske Emner.

Foruden gennem sine Bøger har Birck ogsaa paa anden Maade betydet meget som Lærer. Vi, de ældste Aargange af hans Studenter, husker med stor Glæde hans Timer, navnlig Gennemgangen af Værdilæren paa det gamle Laboratorium over Kvæsturen. Der skete stadig noget i Bircks Timer. Resultatet af de teoretiske Diskussioner, — ogsaa om Rigtigheden af, hvad der stod i hans Bøger — var aldrig paa Forhaand givet. Desuden kom han ind paa helt andre Emner end de foreliggende. Med særlig Spænding hørte vi naturligvis Afsløringer og Udfald mod Alberti og Dagens mindre heldige Banker. (Emil Meyer, som samtidig holdt Forelæsninger om Konjunkturer, var betydelig mere diskret, men vi forstod, at ogsaa hans nøje Føling med Dagens Begivenheder gav hans mere abstrakte Fremstilling en særlig Vægt og Baggrund). Birck talte den Gang som nu gerne med sine Studenter om de Emner, som optog ham, han talte da ligesom senere ofte adskillige Gange om de samme Yndlingsemner; det var derfor klogt, naar man skulde op til Eksamen, at høre sig for, om hvad Birck for Tiden interesserede sig for. Naar han rigtig var optaget af et Emne, kunde det være svært at faa ham til at skænke Opmærksomhed overfor andre Spørgsmaal. Hans Elever fik i en ualmindelig Grad Lejlighed til at følge hans egen Tumlen med Spørgsmaalene. Bircks Tone var som bekendt fri og ligefrem. Hans personlige Overlegenhed og Elevernes Beundring medførte, at man satte sig ud over den formelle Ærbødighed. Det blev en Sport at forsøge at drille ham, fordi man vidste, at han skønnede paa det, bl. a. fordi det gav ham Lejlighed til at benytte sin fra Vælgermøderne kendte Slagfærdighed.

I de senere Aar dannede hans egne Bøger og hans grundige Gennemgang af disse sikkert Rygraden i hans Virksomhed som Universitetslærer. Men stadig førte han gerne lange Samtaler med Studenterne (han maatte nylig hentes ind til Examen fra Universitetsgangen, hvor han havde travlt med at fortælle, hvad han vilde sige ved det Foredrag, han skulde have holdt i Social-økonomisk Samfund) og de strømmede til — baade statsvidenskabelige og andre — og lyttede anspændt til hans store gnistrende Foredrag. Paa samme Maade lyttede den øvrige Befolkning. Det var derfor en Mand, man var stolt af — en Mand, der havde samlet Visdom fra mange Tider og Steder og ved mange Nætters ensom Grublen, og som samtidig var nøje i Kontakt med Ungdommens og Øjeblikkets omfattende Problemer. Det viste sig f. Ex. i Fjor ved det gamle Studentersamfunds 50-Aars Jubilæum, hvor Birck og Ivar Berendsen talte, og hvor Birck under Forsamlingens Jubel fejrede Fortidens Former for Radikalisme ved skiftevis Anfald fra den ene Side som gammel Højremand og fra den anden som ungdommelig Modstander af Kapitalismen.

Foruden Studenterne havde Birck talrige andre Elever. Mange af hans Kandidater vedblev at komme til ham.

Baade for dem og mange andre gennemlæste han gerne Manuskripter, udtalte sin Kritik og diskuterede med Interesse stærkt forskellige Emner. Mindst lige saa lærerigt var det iøvrigt for de ikke faa af hans gamle Elever, som fik Lejlighed til at hjælpe ham med hans Bøger. Desuden kom Politikere fra alle Partier og utilfredse Forretningsmænd til ham og spurgte om Raad. Endelig var det en Oplevelse for mange besøgende Udlændinge at diskutere med Prof. Birck en halv Nat igennem. I de sidste Kriseaar skal han have faaet henimod 100 tildels helt diletantiske Forslag til Forbedring af Pengevæsenet eller Forbedring af Verden i Almindelighed. Han læste ofte den Slags med virkelig Interesse og fandt her Guldkorn, Synspunkter, som savnedes i den mere officielt anerkendte Del af Faget, eller fandt i det mindste Systemer, som det var en virkelig inciterende Opgave at trænge til Bunds i og finde Fejlene ved. Birck lærte os i det hele ikke overdreven Respekt for Autoriteterne, og han havde afgjort Despekt for Autoriteternes autoriserede Efterfølgere. Han forlangte derfor heller ikke selv Ortodoksi af sine Elever; og det betød ingen virkelig Banlysning, naar han beskyldte en af dem for »kættersk Vranglære«. Naar han mere end nogen anden her i Landet har været den store Lærer i Økonomi og har dannet Skole, betyder dette

derfor langt fra, at hans Meninger sidder fast hos hans Elever. Tværtimod. Mere end af hans Meninger har vi lært af hans Maade at tænke og handle.

Bircks Personlighed var disharmonisk, dels fordi hans Forudsætninger var uensartede og dels fordi hans aabne og søgende Natur tilegnede sig Indhold fra de forskelligste Kanter, og fordi han foragtede Retouchering og kunstig Harmonisering. Hans bevidste Grundanskuelse var, saa vidt man kan se, pessimistisk, han følte stærkt alle Ulykkerne i Nutidens Samfund, Kampene, han deltog i, var langt fra smertefri, og han havde flere stærkt stærkt deprimerede Perioder imellem Slagene. Alligevel: Kraften i hans Forsken og Arbejde, Hengivelsen i Kampen for uselviske Maal, Troen paa den blivende Værdi af den enkeltes Indsats, selv om alle Enkeltheder senere ændres, umiddelbar Lune og Vid, talrige Sejre, Tilslutningen fra Elever og en stor Del af Danmarks Befolkning — alt dette betød, at hans Liv, som har skænket andre saa meget godt, ogsaa bragte ham selv mange Glæder.

III

BIRCKS OFFENTLIGE VIRKSOMHED

AF HOLGER KOED

Professor Birck var sit Landsaarvaagne økonomiske Samvittighed.

Den i hans Hjerne accumulerede Viden og Indsigt var for ham ikke blot Stof for videnskabelig Tænkning, men i udpræget Grad et personligt Ansvar, der gjorde økonomiske Foreteelser i det Samfund, han tilhørte, til Anliggender, der berørte ham personligt. Pligtens Stemme bød ham sætte Evner og Kræfter ind til det yderste for det, han efter alvorlig Prøvelse ansaa for det rette, frygtløs for sin Person, uden Hensyntagen til, hvem det maatte behage eller mishage, ligegyldig for sit Forsvar, men derfor ogsaa let at saare.

Han var klar over, at det at have Ret i sig selv er af ringe Betydning; det afgørende er, at det rette bliver til Virkelighed. Derfor ønskede han Magt; og han havde Magt i sine sidste Aar i højere Grad, end han selv vidste; ikke i Kraft af ydre Prærogativer eller som Fører for nogen Art af »Bevægelse«, dertil savnede